

DEĞERLENDİRMELER

Prof. Dr. Ali Şafak, *Hukuk ve Emniyet Terimleri Sözlüğü*, Rehber Yayıncılık, Ankara 1992, 666 s.

Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana yayımlanmaya başlanan ve sayıları giderek artan hukuk sözlüklerinden son olarak görebildiğimiz Doç. Dr. Ejder Yılmaz'ın *Hukuk Sözlüğü* adlı çalışmasıydı.¹ Elimizdeki bu kitap ise, 1992 yılının mart ayında yayımlandı.

1 Hukuk terimlerini konu alan sözlüklerden görebildiklerimizi tarih sırasına göre şöylece sıralayabiliriz:

- Mehmet Ekrem, *Fransızcadan Türkçeye İstilâhat-ı hukukiye ve Siyasiye Lügati*, İstanbul 1927
Orhan Arsal, *Kurum Sözlüğü Denemesi (Hukuk İstilâh Lügâti Tecrübesi)* İstanbul 1935
Türk Hukuk Lügati, Maarif Vekâleti 1944
Hüseyin Daniş, *Fransızca-Türkçe Hukuki ve Medenî Lügat (Dictionnaire Juridique et Civique Français-Turc)* İstanbul Kanaat Kitabevi 1945
Türe Terimleri, Türkçe-Yabancı dil, Türk Dil Kurumu, İstanbul 1948
Ömer Asım Aksoy, *Anayasa Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1962
Celâl Feyyaz-Fevzi Gürsel, *Hukuk İstilahları Lügati (Dictionary of Legal Terms)*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1949
Şakir Altay, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1962
Âkil Aksan, *Türkçe Fransızca Hukuk Terimleri, Yardımcı Deyimler, Pratik Cep Sözlüğü*, İnanc yayınevi, İstanbul 1964
Mustafa Ovacık, *İngilizce Türkçe Hukuk Sözlüğü (English-Turkish Law Dictionary)*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1964
Pars Tuğlacı, *İktisadî ve Hukukî Terimler Sözlüğü*, Sermet Matbaası İstanbul 1965
İsmet Sungurbey, *Medenî Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Ankara 1966
Yeni Hukuk Lügati ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Site Kitabevi 1964
Erhan Dal, *Türkçe-İngilizce Hukuk ve Ticaret Terimleri ve Kısaltmaları Sözlüğü*, Ankara 1969
Meftun Baykal, *İş Hukuku Sözlüğü*, Başnur Matbaası, Ankara 1969
Muzaffer Uyguner, *Yapıt Hakları Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1971
Ahmet Erdoğan, *Ceza Yargılama Yöntemi Yasası Tertimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1972
H. Veldet Velidedeoğlu, *Türkçeleştirilmiş Metinleriyle Birlikte Türk Medenî Kanunu ve Borçlar Kanunu, Üçüncü Cilt Terim ve Sözlükler Kılavuzu* Türk Dil Kurumu, Ankara 1975
Kemal Dayınlar, *Türkçe Fransızca Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1984
Hasan Eren-Hamza Zülfikar, *Anayasa Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1985
Doç. Dr. Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Seçkin Kitabevi, Ankara 1986 (Daha önceki baskıları 1972-1982)

Yayımlanan bunca sözlüklere ve 1930'lu yıllardan bu yana yapılan Türkçeleştirme çalışmalarına rağmen hukuk kavramları gene de büyük ölçüde köken olarak yabancı olan kelimelerle karşılanmaktadır. Türkçeleştirme çabalarıyla bu gün yaygınlık kazanmış hukuk terimlerinin sayısı oldukça azdır: *yargı, suç üstü, yürütme, yükümlü, yükümlülük, tutanak, gözetim altı, kalıt, kalıtçı, saldırı, özlük, kısıtlı, kısıtlama, kısıtlılık, kolluk, tüzel kişi, tüzel kişilik, onaylama, güven oyu, yargıç, sanık, uyarma, kinama, yasama, sorumlu, yargılama, savcı, savcılık, yürürlük, dokunulmazlık, kovuşturma, soruşturma, atama, sorgulama, oylama, tüzük, öneri, seçim, sözleşme, sıkı yönetim, tutuklu, tutukluluk, üye, uyuşmazlık, yönetim, yönetmelik* gibi örnekler hukuk terimleri arasında küçük bir grup oluşturur.

Yasalar Türk halkının huzur içinde yaşaması için çıkarılmıştır. Yazılı kuralların anlaşılır olması beklenirken hukuk dili yabancılığını ısrarla devam ettirmektedir. Bu yabancılık ve kapalılık son yıllarda Türkçeye giren batı kökenli hukuk terimleriyle daha da yoğunlaşmıştır. Böyle bir ortamda yeni yayımlanan hukuk terimleriyle ilgili her sözlük insanı ümitlendirmektedir. Elimizdeki *Hukuk ve Emniyet Terimleri Sözlüğü* çıktığında da aynı heyecan duyulmuş, ancak sayfaları çevirdikçe bu çalışmanın hukuk terimlerinin Türkçeleştirilmesine bir katkı sağlamadığı anlaşılmıştır. Bu durumun yanı sıra *Hukuk ve Emniyet Terimleri Sözlüğü*'nde hemen göze çarpan bir takım tutarsızlıklar, sözlükçülük tekniklerinden uzak uygulamalar vardır.

Türkçe terimlere yönlendirme, gereği gibi yapılamamıştır. Birkaç biçimde dilimizde karşılaşılan, ancak aynı anlama gelen terimlerden biri seçilmemiş, alfabetik sıraya bağlı olarak terimin Türkçe karşılığı ile eski biçimleri sözlükte sırasıyla yer almış, aralarında ilgi kurulmamış, verilen tanımların benzerliği yolunda bile bir çaba gösterilmemiştir. Konuyu aydınlatmak bakımından *maznun* terimini örnek alalım. Buna karşılık olarak bir ara *zanlı*, son olarak da *sanık* gösterilmiştir. Türk Dil Kurumunca yayımlanan *Türkçe Sözlük*'te *maznun* terimi *sanık* maddesine gönderilmiştir. Tanım *maznun*'da değil, *sanık*'ta verilmiştir. Ara dönemde kullanılan, *maznun* sözünün bir başka karşılığı olan *zanlı* sözünde de aynı yol izlenmiş, *zanlı* maddesinin önünde yalnızca *sanık* karşılığı verilerek yetinilmiştir. Bu yolla dolaylı olarak Türk halkı tarafından arılamı kolayca kavranabilen Türkçe *sanık* kelimesinin tercih edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Sözlükçülüğümüzde uygulanması gereken kurallardan biri bu olmakla birlikte, Ali Şafak, çalışmasında *maznun*, *zanlı* ve *sanık* terimlerine aşağıdaki biçimlerde yer vermiştir.

“*Maznûn*: zanlı, sanık, bir haksız fiil işlediği sanılan kimse. Kişiler hükmü giyene kadar sanıklırlar. İsterse suçu işlediği kesime yakın bir şekilde

belli olsun. Zira insanda suçluluk aslî bir sıfat değildir. İslâm'da ve bugünkü yeni laik hukuk düzeninde kişiler doğuştan suçlu değildir. Suçluluk sonradan sübût bulur ve kişi o zaman suçlu ve hükümlü hale gelir. İslâm'daki genel ifadesiyle "Baraet-i zimmet asıldır." suçsuzluk asıl, suçluluk ise geçici bir durumdur. Oysa hristiyanlıkta ezeli günah ilkesi vardır, kişi doğuştan suçlu doğar, sonra vaftizle bu suçun sorumluluğunu bir ölçüde atmış olur. (309. s.)

sanık: zanlı, sanılan kişi, maznûn. Suçlu olduğu sanılan kimse. (493. s.)

Zanlı: sanık, şüpheli. (660. s.)

Görüldüğü gibi, terimin Osmanlı Türkçesindeki biçimi esas alınıp madde başı yapılmış ve daha çok ansiklopedik bilgi niteliğindeki tanım *maznûn* maddesinde verilmiştir.

Ali Şafak'ın sözlüğünde *yasama* terimi tek başına bulunmamakta, *ya-sama yetkisi*, *yasama organı* gibi tamlama biçimindeki terimlerde kullanılmaktadır. Buna karşılık *yasama* teriminin eski karşılığı olan *teşri* şu tanımla alfabetik sırasında yer almaktadır.

Teşri: yasama faaliyeti, kanun yapma, kanun koyma işi. Laik hukukta bu yetki ya halkın temsilcilerindedir ya da baştaki yöneten az bir grubundur. İslâm hukukunda ise temelde Allah'ındır. Hakîkî Şariî O'dur. Hz. Peygamber mecazî anlamda Şaridir. Bu faaliyette bulunan organa *Teşri Organı* denilir." (607. s.)

yasama maddesi esas alınıp *teşri* terimi *yasama* maddesine gönderileceği yerde bunun aksi yapılmış ve *yasama* tek başına alınmamıştır. Öte yandan madde başı yapılan *teşri* kelimesinin son sesi uzun alarak işaretlenmiştir. Eski harfli imlâsında bu kelimenin son sesi ünsüz olan ayın ile biter. *teşri* sıfat değil, isimdir. Dolayısıyla son sesin *i* olmaması, doğrudan *i* diye yazılması gerekir.

Türkçe Sözlük *takibat* karşılığı *koğuşturma* sözünü almaz, *kovuşturma* biçimine yer verir. Nitekim Anayasa'da da *kovuşturma* biçimi kullanılmıştır. Ali Şafak ise, sözlüğünde bu kavramı her iki şekilde karşılar:

Kovuşturma veya *Koğuşturma*: bir sanık hakkında gerekli takibin yapılması, delillerin elde edilmesi için yapılan *takibât*. (279. s.)

Bir tercih yapılmadan kavram, yan yana iki terimle karşılanırken bu kez alfabetik sırasında ayrıca *koğuşturma* diye yeni bir madde daha açılır ve şu karşılıklar verilir:

Koğuşturma: takibât, soruşturma. (273. s.)

Koğuşturma'ya karşılık olan *takibat* sözlükte madde başı olarak yer almamıştır. Halbuki bu maddelerin sıralanışı şöylece yapılmalıydı: *koğuşturma* ve *takibat* sözlüğe alınacak ve karşılıklarına yalnızca *kovuşturma* yazılacaktı. Göndermeler böylece sağlandıktan sonra tanım *kovuşturma* maddesinde verilecekti.

Eldeki benzeri örnekleri burada sıralamaya ve sözü uzatmaya gerek yoktur. Türk bilim adamlarından beklenen herhangi bir terimin Türkçe karşılığının olup olmadığını araştırmaları ve tercihlerini yaygın ve tutunmuş olan Türkçe terimler yönünde yapmalarıdır.

Hangi dalda olursa olsun terimlerle ilgilenen Türk bilim adamları yalnızca Türkçe terimleri tercihle yetinmeyip bazı Türkçe terim önerilerinde de bulunmalıdırlar. Bir kavrama karşılık olarak dilde kullanılan terimlerden en doğrusunu, en kapsamlısını esas alıp yaygın olan terimde birleşmeyi sağlamalıdırlar. *Hukuk ve Emniyet Terimleri Sözlüğü* (kapakta, *Hukuk Terimleri Sözlüğü*) bu bakımlardan bekleneni verememiştir.

Sözlüğün bir başka eleştirilecek yanı batı kökenli terimlerle ilgilidir. Batı kökenli (İngilizce, Fransızca vb.) birçok terim sözlükçülük ve terimcilik yöntemleriyle bağdaşmayan bir tutumla, alındıkları dillerdeki özgün yazımıyla madde başı yapılmıştır. Sözlüğün yalnızca *A* bölümünde toplanan bu tür madde başı örneklerden birkaçını şöylece sıralayabiliriz: *absorption*, *accounting*, *act*, *action*, *actor*, *administration*, *agreeman*, *affirmative*, *agresive* vb.

Bu tür örnekler Türkçe söylenişyle alınabilirdi. Nitekim burada *abortion* yazımıyla verilen Fransızca terim Ejder Yılmaz'ın *Hukuk Sözlüğü*'nde *aborsiyon* biçiminde alınmış, *çocuk düşürme* maddesine gönderme yapılmıştır.

Ali Şafak'ın sözlüğünde madde başı olan *auto limitation* (44. s.) *otolimitasyon* biçiminde *o* harfindeki benzeri örnekler arasında yer alabilirdi.

Yabancı dillerden Türkçeye geçen benzeri terimlerle ilgili pek çok tutarsızlıklar, sözlüğün yeni baskılarında yeniden gözden geçirilmelidir.

Türk alfabesinde *x* ve *q* harfleri yoktur. Türkiye'de basılan ve Türklere hitap eden hukuk sözlüklerinde *p* ile *r* arasında *q* ile başlayan terimlere yer verilmesi doğrusu düşündürücüdür. Öte yandan *appendix* örneğinde olduğu gibi "ek, ilâve" anlamına gelen bu terimi *x* ile yazmaya gerek yoktur. *apendiks* yazımı tercih edilmelidir. Bu bakımdan sözlükteki *x* ve *q* harflerinin yer aldığı terimler üzerinde durulmalıdır.

Yabancı kökenli terimlerin çeşitli Türkçe kaynaklarda geçtiğini ve terim sözlüklerine de bu gerekçeyle alındıklarını var sayalım. Böyle bir mecburiyete rağmen sözlükçü, Türkçe okunuşu esas almalıdır. *advocate* biçiminde terimi sözlüğüne koyarken bk. avukat demeli, eldeki sözlükte olduğu gibi tanımını “*Advocate*: avukat, davalara giren, savunan” (11. s.) diye açıklamalıdır.

acente mi *acenta* mı? Ali Şafak, bu terimleri sözlüğüne *acenta* ve *acentalık* biçiminde almıştır. *Türkçe Sözlük*'te (T.D.K. 1988) ise, bu sözler *acente* ve *acentelik*'tir.

Ali Şafak'ın *Hukuk ve Emniyet Terimleri Sözlüğü*'nde (Adı *Hukuk ve Güvenlik Terimleri Sözlüğü* olabilirdi), iki veya daha fazla kelimedenden oluşan terimlerin nasıl yazılacağı hususunda bir kararlılık yoktur. *ara seçimi*, *ara malı* terimleri ayrı, *ara kararı* terimi ise *arakararı* biçiminde birleşik yazılmıştır. Benzeri daha pek çok örnek bulunmaktadır.

Eski tamlamaların yazımında bir istikrar yoktur. *Cürmü meşhut* ve *cürmü muhal* tamlamalarından biri *Cürmü Meşhud*, diğeri ise *Cürm-ü Muhâl* diye yazılmıştır.

Baskı hataları küçümsenmeyecek ölçüdedir. Özellikle batı kökenli birçok terimde küçük *i* harfinin yerine küçük *ı* dizilmiştir.

Kitapta bibliyografya bölümü yoktur. Yararlanılan kaynaklar belirtilmemiştir.

Bu tanıtma ve değerlendirmeden sonra genel olarak gözlediğim bir hususu burada belirtmek istiyorum. Yayın evleri eğitim ve öğretimle ilgili çeşitli bilim dallarında terim sözlükleri yayımlamaktadırlar. Bunlar arasında kayda değer olanları dergimizde tanıtmaya çalışıyoruz. Bunların arasında sözlükçülük kurallarına uyulmadan birtakım basit yöntemlerle piyasaya sürülen yayınlar da vardır. Aceleyle basılmış, forma veya sayfası eksik bu tür yayınlar kâr amacı gütmektedirler. Bu durum terim sözlükleriyle sınırlı değildir. Bunu eğitim ve öğretime yardımcı olmak amacıyla piyasaya sürülen başka yayınlarda da görmek mümkündür. Yazıma, noktalamaya, dilin kurallarına uyulmadan, yanlış bilgilerle yayımlanan bu kitaplar denetlenmedikçe arızalı bir mal gibi elde kalmakta, öğrenciye de yarardan çok zarar vermektedir.